

Република България
ИКОНОМИЧЕСКИ
И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

СТАНОВИЩЕ

**ПО “ ПРОЕКТ НА СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА
ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
ЗА ПЕРИОДА 2014 – 2020 Г.“**

(разработено по собствена инициатива)

София, 2014 г.

Икономическият и социален съвет планира за 2014 г. разработването по собствена инициатива на Становище по **„Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2014 – 2020 г.“**.

Разработването на Становището е възложено на Комисията по социална политика и Комисията по бюджет, финанси, застраховане и осигуряване.

На 31.01.2014 г. се проведе разширено заседание на двете комисии за обсъждане и приемане на проекта на становището. За участие в заседанието бяха поканени и присъстваха експерти от Министерството на образованието и науката, Министерство на труда и социалната политика, представители на младежки и студентски организации.

На заседание от 28.02.2014 г. Пленарната сесия на Икономическия и социален съвет прие Становището, предложено от Комисията по социална политика и Комисията по бюджет, финанси, застраховане и осигуряване.

ПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

БВП – Брутен вътрешен продукт
БАН – Българска академия на науките
БСК – Българска стопанска камара
ВУ – Висше училище/а
ЕВО - Европейско висше образование
ЕК – Европейска комисия
ЕС – Европейски съюз
ЕСКФ – Европейски структурни и кохезионни фондове
ЕСФ – Европейски социален фонд
ЕП – Европейски парламент
ЕПВО – Европейско образование на висше образование
ИСС – Икономически и социален съвет
МС – Министерски съвет
МОН - Министерство на науката и образованието
МТСП – Министерство на труда и социалната политика
НИРД – Научно – изследователска и развойна дейност
НАОА- Национална агенция за оценяване и акредитация
НПО – Неправителствена организация
ОИСР – Организация за икономическо сътрудничество и развитие
ОКС – Образователно-квалификационна степен
ОП – Оперативна програма
ОП НОИР – Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“
ОПРЧР – Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“
ПМС – Постановление на Министерски съвет
ECTS – Европейска система за натрупване и трансфер на кредити
PISA – Програма за международно оценяване на ученици
СП – Споразумение за партньорство
СПС – Стандарт на покупателната способност
УЦЖ – Учене през целия живот

1. ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

- 1.1. Икономическият и социален съвет призовава към постигане на обществен и политически консенсус относно бъдещето на висшето образование и науката в България и превръщането на развитието и модернизиранието им в национален дългосрочен приоритет.
- 1.2. ИСС изразява силната си загриженост от изоставането на българското висше образование по редица приоритетни за ЕС направления, като: достъп и участие в образованието; качество и практическа приложимост на продуктите му в икономиката; пазарно търсене и реализация на завършилите специалисти; финансова осигуреност и адекватност на управлението; проявлението на връзката „висше образование - научни изследвания - иновации”. Тези недостатъци го правят неефективно и неконкурентоспособно в Европейското пространство на висше образование.
- 1.3. ИСС настоява за адекватно финансиране на системата на висшето образование и на науката и за по-ефективно управление и разходване на финансовите ресурси от ВУ, за привеждане в тясно съответствие на план-приема на студенти с потребностите на икономиката и обществото и тенденциите на пазара на труда, за намирането на най-подходящи инструменти и механизми за насърчаване на инвестициите на бизнеса и по-ефективното им използване, подобряване на условията за привличане на средства от международни проекти и програми. Необходими са нови стъпки за усъвършенстване на системата на студентско кредитиране, отпускането на стипендии и социалното подпомагане на учащите.
- 1.4. ИСС подкрепя използването на механизъм, при който субсидията за държавните ВУ да се определя освен от броя на обучаваните студенти и от резултатите на изхода /равнище на професионална реализация, качество на висшето образование, съответствие с потребностите на пазара на труда/. Препоръчително е използването на принципите на проектното финансиране, базирано на ежегодното участие на акредитираните висши училища със защитен проект за обучение на студенти и докторанти с държавно финансиране по определени, търсени на пазара специалности и професионални направления. Възлагането на държавната поръчка по проектното финансиране да се

организира на договорна основа /за целия курс на обучение/ с ясни правила, обективност, публичност на оценките, задължения и отговорности на двете договарящи се страни страни.

- 1.5. ИСС призовава за усъвършенстване на управлението на висшето образование, чрез предоставянето на възможност на висшите училища свободно да определят своята вътрешна организационна структура и последователно да прилагат застъпеният в европейските страни принцип за изборност на управленските екипи „отгоре-надолу”. Положителна стъпка за това, посочена в Стратегията, е създаването на Борд за управление (или Настоятелство) към държавните ВУ. Подобни обществено-държавни органи следва да се изградят и на национално равнище, за да се гарантира приемственост, независимост от политическия риск и конюнктура, дългосрочност и предвидимост на държавната политика във висшето образование. ИСС предлага членовете на академичния състав във висшите училища да имат право да бъдат избирани в ръководните органи само в едно висше училище, с което са в основно трудово правоотношение (изм. и доп. на чл. 55, ал. 1, т. 1 от ЗВО).
- 1.6. С особена загриженост, ИСС приема за неадекватна на съвременните изисквания и национални потребности действащата институционална структура на висшето образование, включваща над петдесет акредитирани университети и висши училища. Значителна част от тях нямат собствен капацитет и не демонстрират постижения в научно-изследователска и развойна дейност, не са разпознаваеми в стопанската практика и от международната научна общност. Същевременно, ИСС обръща специално внимание на необходимостта от поддържането на оптимален баланс между държавната намеса и автономията на ВУ, с цел запазване на академичната и постигнатата финансова автономия на ВУ, въздействието върху качеството чрез конкуренцията и външната оценка на пазара, при засилен контрол от страна на държавата за гарантирането на националните интереси и постигането на националните стратегически цели и приоритети.
- 1.7. ИСС предлага оптимизиране на институционалната структура и привеждането на българския /многостепенен/ модел на висше образование в съответствие с изискванията на Болонската декларация /1999г./, което ще бъде в интерес на ефективността и гъвкавостта на висшето образование. Промените трябва да гарантират процеса на благоразумната масовизация на висшето образование, подпомагайки

динамичното реструктуриране на икономиката, на заетостта и конкуренцията между регионите на страната.

- 1.8. ИСС настоява за разширяване на достъпа и участието във висшето образование /вкл. на регионално равнище/, чрез подобряване на финансовото подпомагане на групите в неравностойно положение, чрез повишаване на качеството на основното и средното образование, решаването на проблема за ранното отпадане от училище, с цел увеличаване на броя и успеваемостта на потенциалните кандидат-студенти.
- 1.9. С оглед повишаване на конкурентоспособността на висшето образование, ИСС препоръчва създаването на механизми за съвременното отразяване на потребностите на практиката в план – приема по специалности и учебната документация (учебни планове и програми) и технологията на обучение във ВУ, за въвеждането на по-строги и прозрачни изпитни процедури, най-вече на финалните държавни изпити, значително подобряване работата на специализираната Национална агенция по оценяване и акредитация, усъвършенстване на методиката за разработване на рейтинга на ВУ, като се повиши в него тежестта на заключителната оценка на НАОА.
- 1.10. ИСС настоява да се усъвършенства системата за кариерно развитие и активната работа с младите хора, с цел тяхното информиране и мотивирано ориентиране към потребностите от обучение на обществото, икономиката и пазара на труда. Преодоляването на структурните дефицити е възможно само чрез системни, последователни и координирани действия на държавата, образователните институции и социалните партньори.
- 1.11. ИСС препоръчва усъвършенстване и актуализиране на областите и професионалните направления във висшето образование, по-широко прилагане подхода на компетенциите в професионалния профил на студентите чрез стажантските практики, системно повишаване на квалификацията и подобряване на структурата на академичния състав, системно прогнозиране на средносрочните и дългосрочните потребности от специалисти с висше образование, с цел преодоляване на съществуващия дисбаланс между образование и потребности на икономиката и на пазара на труда, генериращ младежка структурна безработица. За дългосрочното финансово осигуряване на стажантските студентски практики, вкл. в малките фирми и

микрофирмите, ИСС предлага да се създаде специализиран извън бюджетен фонд, финансиран от различни източници и управляван на трипартитен принцип.

- 1.12. ИСС счита за целесъобразно провеждането на широка дискусия с участието на социалните партньори и неправителствения сектор по проблемите на по-нататъшното усъвършенстване приложението на тристепенната система на висше образование (Болонския процес), в контекста на изискванията на новата икономика, основана на знанието и търсенето на нови импулси за реформи на национално равнище.
- 1.13. ИСС настоява в дългосрочен аспект ученето през целия живот да бъде напълно интегрирано в мисията, задачите и стратегиите на висшите училища, като се развива в активно партньорство с предприятията и подготовката на съвместни учебни курсове, базирани на подхода на компетенциите.
- 1.14. ИСС подкрепя категорично политиките за създаването на непосредствена връзка между Стратегията за модернизирание на българското висше образование 2014-2020г., целите, задачите и инициативите на Стратегия „Европа 2020”, Национална програма за развитие „България 2020” и европейските структурни и инвестиционни фондове за периода 2014-2020г., като потенциални катализатори на процеса на модернизация.

2. ВЪВЕДЕНИЕ

- 2.1. В съвременните условия знанието се превръща в ключов фактор за социално-икономическото развитие, а ролята на висшето образование – в техен катализатор. Отчитайки този процес, Обединена Европа насочва усилията си към изграждането на единно Европейско пространство за висше образование, като общоевропейска рамка и форма на сътрудничество за разбираемост и сравнимост, за придаване на европейско измерение на висшето образование и на повече и по-добри възможности европейските образователни институции да допринасят за благоденствието в държавите членки. Европейските стратегии за икономическо развитие, като Лисабонската стратегия и в последствие Стратегия „Европа 2020”, поставят образованието, изследванията и иновациите в центъра на политиките за растеж, конкурентоспособността и заетостта.

- 2.2. ИСС припомня, че преди присъединяването на България към ЕС бяха извършени изменения в нормативната уредба, регулираща висшето образование в страната, с оглед нейното синхронизиране с европейските приоритети, политики и изисквания. С приемането на Закона за висше образование (1995г.) бе направен опит да се преодолее хаотичното развитие на системата, уреждано от действащият тогава Закон за академичната автономия (1990г.), да се постигне баланс между задълженията и отговорностите на държавата към висшето образование и независимостта на висшите училища, да се повиши качеството и ефективността на дейността им.
- 2.3. ИСС обръща специално внимание, че България е една от страните, които първи подписаха Болонската декларация /1999г./¹ и поставиха началото на Болонския процес, насочен към гарантиране на качеството и надеждността на висшето образование, подобряване на финансирането, признаването на квалификации, степени и периоди на обучение, повишаване мобилността на преподаватели и студенти, разширяване на достъпа до образование, въвеждане на ECTS системата, ученето през целия живот и социалното измерение на висшите училища.
- 2.4. Стъпвайки на Стратегия „Европа 2020” за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж бе приета Национална програма за развитие „България 2020”, определяща за водещ приоритет „подобряване качеството на образованието и обучението, и качествените характеристики на работната сила”. Като отчита една от петте основни цели на Стратегия „Европа 2020”, респ. повишаване дела на населението с висше образование във възрастовата група 30-34г. до 40% към 2020г., Р България в съответствие с националните особености постави за цел достигането на 36%. Страната участва и в европейски програми („Еразъм”, „Еразъм Мундус”, „Мария Кюри” и др.), насочени към повишаване качеството на системата, насърчаване на иновативните процеси и трансфера на знания и технологии, стимулиране на сътрудничеството и академичната мобилност. Всичко това създаде добра основа за осъществяването на по-нататъшни промени в българските ВУ.
- 2.5. Въведе се сравнима система на висше образование, включваща два основни цикъла и три образователни степени (бакалавър, магистър,

---

¹ Подписана от министрите на образованието на 29 европейски държави, с цел изграждането на Европейско пространство за висше образование. През изминалите години различните академични институции осъществяват широка дискусия относно целите на Болонския процес и неговото прилагане.

доктор), академична система за натрупване и трансфер на образователни кредити, общи европейски принципи за осигуряване на качеството (външно оценяване и национална акредитация на висшите училища, национална рейтингова система и др.). Изгради се Национална агенция за оценяване и акредитация, прие се Национална квалификационна рамка и Класификатор на областите на висше образование и професионалните направления, система за признаване на периоди на обучение и професионални квалификации. Подпомогнато е свободното движение на преподаватели и студенти, както и партньорството между български и чуждестранни ВУ за обучение и изследвания. Разшири се информационната система като се създадоха специализирани регистри при МОН за ВУ, академичния състав, студенти и докторанти.

- 2.6. ИСС подчертава, че тежката икономическа ситуация в страната, отсъствието на консенсус между политическите сили за бъдещето на българското висше образование, неадекватното му финансиране липсата на стратегия за дългосрочното му приоритетно развитие, недостатъците в „остарялата” нормативна база и продължаващите хаотични промени в нея, в регулациите и управлението му, представляват съществени бариери пред неговата модернизация. ИСС настоява МОН и академичните ръководства да работят активно за развитие на връзките между ВУ, научните институции и бизнеса, които са залог за неговата модернизация и осигуряването на качествени и необходими на страната ни специалисти.
- 2.7. ИСС е притеснен, че България сериозно изостава по редица приоритетни направления от развитието на европейското висше образование, като: разширяване на достъпа до образование и увеличаване броя на завършилите квалифицирани специалисти; повишаване на качеството, търсенето и практическата приложимост на университетския „продукт”, осигуряването на успешна реализация на завършилите; подобряване системата на финансиране и управление; развитие на връзките между обучение, научни изследвания и бизнеса; усъвършенстването и актуализирането на нормативната база, адекватността и ефективността на институционалната структура.
- 2.8. ИСС счита, че е наложително да се постигне консенсус в обществото относно политиките, мерките и действията за изграждането на модерна и ефективна система на висше образование,

трансформирайки я в стратегически фактор за изграждането на човешки капитал с високо качество и производителност, за предлагане на знания и компетенции, съответстващи на потребностите на пазара на труда, развитието на технологиите, повишаването на конкурентоспособността на икономиката и стандарта на живот в страната.

3. ОСНОВНИ АКЦЕНТИ В РАЗВИТИЕТО НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В Р БЪЛГАРИЯ

3.1. ИСС смята, че в българското общество расте усещането за безпокойство, породено от фрагментирането на висшето образование в България и скоростта, с която се извършват необходимите образователни реформи. Тревожен е фактът, че неговата позиция се влошава, че все още то не съответства в необходимата степен на европейските академични стандарти и в много насоки изостава в развитието си, което е предпоставка за недостатъчна конкурентоспособност на българските висши училища спрямо европейските.

- Резултатите от международно проучване на първите 50 държави в класацията на Американския научен фонд за висше образование по света, поставят висшето образование в България на 31-во място за 2012г. и на 38-мо място за 2013г.² Сравнително *доброто класиране* на страната ни се определя основно от позицията, която заема по критерия *образователна среда* (9-то място), включващ показатели като процент на студентите от женски пол, процент на жените преподавателки във висшите училища, съотношението между държавни, частни и формално частни университети.
- Значително *по-негативна е международната оценка* по отношение на *международното сътрудничество* (по който критерий позицията на България пада от 19-то на 33-то място, въпреки участието в редица европейски и международни програми). По критерия *реализация на завършилите студенти*, България се нарежда на 37-мо място. Още по-неблагоприятна е позицията на страната ни по отношение на *средствата, отделяни от държавата* за висше образование - по този критерий България заема 44-то място (43-то през 2012г.).
- В международните класации на най-добрите университети в

---

² Проучване на Университета на Мелбърн, проведено с помощта на международната университетска мрежа Universitas 21. U21 Ranking of national higher education systems, <http://www.universitas21.com/article/projects/?parent ID=152>

света няма български, класиран сред първите 500. Един български университет е включен в класациите, в т.ч. тази на британското издание Times Higher Education (2013) и се намира в групата, класирани на места между 600 и 700.

- Според резултатите от анкетни проучвания сред преподаватели и студенти от български висши училища³, почти половината от анкетиранияте преподаватели смятат, че българските ВУ не са конкурентни на европейските (значително по-голям процент спрямо първото проучване от 2007/2008 г.). По-голям, а и нарастващ е процентът на студентите, изразяващи такова мнение.

3.2. ИСС обръща внимание, че една от важните предпоставки за незадоволителната конкурентоспособност на българското висше образование е недостатъчно високото му качество и липсата на съответствие между основната част от учебните планове и програми и изискванията на обществото, икономиката и пазара на труда. По данни от анкетните проучвания сред преподаватели от българските ВУ⁴ близо една трета от анкетиранияте оценяват качеството на образователната подготовка като лошо. Аналогична оценка дават и работодателите. Според резултатите от изследване на БСК⁵, работодателите трудно намират необходимия им персонал за длъжностите, изискващи по-висока образователна степен. Една от основните причини според 34% от тях е ниското качество на висшето образование.

3.2.1. Проблемите с качеството на висшето образование са обусловени както от външни, така и от вътрешни за системата условия и предпоставки: от една страна, това са недоброто качество на основното и средното образование в страната⁶; проблеми с

---

³ Изследванията са реализирани от екип от Институт за икономически изследвания при БАН. Резултатите от първото проучване, проведено през 2007/2008 г., са публикувани в: Матов, М., И. Зарева, 2010. Образованието и науката в България, АИ „Проф. М. Дринов”, С., ISBN 978-954-322-352-7. Резултатите от второто изследване, проведено през 2012/2013 г., са по проект „Висшето образование и науката в България в началото на XXI век”, реализиран от доц. д-р М. Матов, доц. д-р И. Зарева, доц. д-р А. Кирова. Проектът е утвърден от Научния съвет на Института с Протокол №11 от 18.12.2013 г. и е под печат.

⁴ Пак там

⁵ „Анкетно проучване за мотивацията и нагласите, свързани с професионалната квалификация, образователното ниво и професионалната реализация на работната сила на фирмено, регионално и браншово ниво – 2011“, Милена Димитрова, Кирил Стоилов, Даниела Симидчиева, Стефка Добрева, БСК, <http://www.competencemap.bg/url:1kwced>. Проучването е проведено от Българска стопанска камара в рамките на проект по Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" и представено в началото на 2012 г., <http://www.vesti.bg>, 21.02.2012 г.

⁶ Международните изследвания показват една непрекъсната тенденция на понижаване на качеството на основното и средното образование у нас. Според резултатите от международното изследване PISA 2009, българските ученици, които имат резултат по четивна грамотност под критичния за ОИСР праг, са 41% -

финансовата и нормативната осигуреност; слаб външен контрол и от друга страна - слабости в управлението и институционалната ефективност; проблеми с критериите при приема и с оценяването на студентите в процеса на обучение; недостатъчна мотивираност на преподаватели и студенти; слабости при осъвременяването на учебните програми, формите и методите на обучение; недостатъчен вътрешен контрол и други.

3.2.2. Важен фактор за повишаване на качеството на образователната дейност и подготовка е адекватната кадрова осигуреност. В България възпроизводството на академичния състав е затруднено – недостатъчен е притокът на млади кадри. Във възрастовата структура на академичния състав се наблюдава тенденцията на по-съществено понижаване дела на преподавателите от средните възрастови групи и повишаване този на по-възрастните. По данни на Евростат делът на преподавателите на възраст 35-54 г. намалява от 55,3% на 45,4% за периода 2002-2011г., а този на възрастовата група над 55 г. се увеличава от 29,1% на 39,3%. Почти незначително намалява делът на младите преподаватели под 35 г. - от 15,6% на 15,3%.

3.2.2.1. Практиката за провеждането на лекционна дейност в няколко ВУ ограничава времето и възможностите на академичния състав за повишаване на квалификацията и за научноизследователска дейност, за осъвременяване на учебния материал и методите на преподаване, което от своя страна влияе върху качеството на образованието. Делът на преподавателите на основен трудов договор намалява за периода 2000/2001 – 2012/2013г. от 66,9% на 60,5%, главно в държавните ВУ (от 71,6% на 63,3%), докато в частните се увеличава от 23,4% на 41,4%. За да се преодолее този проблем, е необходимо да бъде насочена по-прецизно държавната субсидия в тясно съответствие с качеството на осигуряваното висше образование и последващата реализация на завършилите.

3.3. ИСС изразява безпокойство от ниската степен на съответствие на висшето образование на съвременните потребности на икономиката и на пазара на труда.

най-висок процент в ЕС. Данните на PISA 2012 показват, че 43,8% от нашите ученици са под критичния праг по математика.

3.3.1. ИСС обръща внимание, че висшето образование е както индивидуално, така и обществено благо и подготовката на специалистите трябва да е насочена към обслужване на национални интереси и задоволяване на дългосрочни стратегически приоритети и потребности на икономиката⁷, както и към краткосрочните и средносрочни потребности на пазара на труда. Това предполага, че стратегията за развитието му трябва да е обвързана със стратегическите национални приоритети и цели за развитие на икономиката, а работодателите да се включват много по-активно както в процеса на обучение, така и в обновяването на специалностите, осъвременяването на учебните програми и акредитацията на висшите училища. За да се постигне това, определено значение има и промяната на държавната политика във висшето образование.

3.3.2. ИСС счита, че за подобряването на съответствието между образователна подготовка и потребности от специалисти е необходимо изготвянето на прогнози за потребностите в дългосрочен план. За целта, наред с използването на европейски прогнозни данни⁸, държавата, в лицето на МТСП, следва да постигне системност в прогнозирането, а работодателите - по-голяма акуратност при предоставянето на информация за техните потребности, по възможност не само краткосрочни, но и средносрочни.

3.3.3. България изостава от ЕС в подготовката на специалисти в редица съвременни области на знанието. Реално делът на обучаваните студенти е по-малък в сравнение със средноевропейските стойности⁹ в области на образованието като: природни науки, математика и информатика; здравеопазване и социални дейности; подготовка на учители и науки за образованието и други. Завършилите висше образование в областите математика, природни и технически науки на 1000 човека от възрастовата група 20-29 г. са 12,4 за България при 16,8 средно за ЕС (2011г.)

---

⁷ Трябва да се отчете и фактът, че висшето образование е дългосрочен процес и продуктът му може да се реализира на пазара след 4-6 и повече години (от началото на обучението).

⁸ Например, CEDEFOP разработва такива прогнози.

⁹ По данни на Евростат.

3.3.4. Резултатите от изследването на мненията на преподаватели и работодатели¹⁰ показват, че мнозинството от анкетираниите определят като ниска степента на съответствие между образователна подготовка и потребности на трудовия пазар. Според цитираното проучване на БСК, 41% от работодателите заявяват, че има несъответствие между търсене и предлагане на пазара на труда. Те посочват проблеми и в теоретичната, и в практическата подготовка по специалността. Според тях, учебното съдържание при теоретичното обучение не е осъвременено, а обучението е с малка практическа насоченост. Прави впечатление и фактът, че близо три четвърти от анкетираниите преподаватели са на същото мнение.

3.3.5. ИСС счита, че предпоставките за недостатъчната степен на адекватност и практическа приложимост на българското висше образование са външни и вътрешни за системата: от една страна, това са липсата на стратегия за развитие на висшето образование, съответстваща на националните стратегически приоритети за развитие на икономиката на страната, както и някои пропуски в нормативната уредба, и от друга страна, ниската степен на развитие на връзките между учебните заведения, работодателите и научните институции, неизползваните възможности от страна на ВУ за международно сътрудничество, забавеното осъвременяване на образователните профили и специалности, недостатъчното практическо обучение и подготовка, непълната информационна осигуреност и неефективност на рейтинговата система, и други.

3.4. ИСС обръща внимание, че несъответствията между образователна подготовка и потребности на икономиката и пазара на труда създават сериозни затруднения пред реализацията на младите специалисти. Голяма част от висшистите не успяват да намерят работа по специалността си, работят на места, за които не се изисква висше образование или въобще не намират работа. Коефициентът на заетост на новозавършилите висшисти (до 3 г. след завършване на висше образование) на възраст 20-34 г. е по-малък от средноевропейския с три пункта, като през 2008г. тези стойности са били почти еднакви¹¹. През 2012г. коефициентът на заетост на висшистите от тази възрастова група за България е 78,5% при 87,2% през 2008г. Средните

---

¹⁰ Резултатите от цитираните по-горе изследвания.

¹¹ По данни на Евростат.

за ЕС показатели са съответно 81,5% и 86,9%. Близко два пъти е по-голям дялът на икономически неактивните младежи с висше образование от средноевропейското равнище. Коефициентът на икономическа неактивност на висшистите на възраст 20-34 г. за период от 1 до 3 г. у нас е 11,5% през 2012г. (6,3% за ЕС-27). Голям процент от младите висшисти работят на места, за които не се изисква висше образование. По данни на европейската статистика¹², в България 30% от хората с висше образование на възраст 25-34 г. работят именно на такива места при 18,1% средно за изследваните страни (2010г.).

- 3.5. ИСС подчертава, че в България съществуват неформални ограничения в достъпа до висше образование, както за определени социални групи от населението, така и в регионален план. Това не са административно наложени ограничения, а такива, породени главно от финансовите затруднения на голяма част от домакинствата и от недостатъчно широките възможности за достъп до финансови средства на учащите се и техните семейства за заплащане на различните видове разходи за висше образование. Посоченото изследване на мнението на преподаватели и студенти от българските ВУ показва, че близо една пета от анкетираните преподаватели и двойно по-голям процент от студентите считат, че такива ограничения има.
- 3.6. ИСС обръща внимание, че ограниченията в достъпа до образование, както и преждевременното напускане на училище¹³, са една от предпоставките за по-слабото участие на населението във висшето образование - далеч от поставените цели в стратегиите „България 2020” и „Европа 2020”. Дялът на населението от възрастовата група 30-34 г. с висше образование е значително по-малък от средноевропейското равнище. Следва да се подчертае, че България е единствената държава от ЕС, в която този процент дори намалява за периода 2009-2012г. от 27,9 на 26,9%, докато средните за ЕС стойности нарастват и са съответно 32,2 и 35,8%¹⁴.

3.6.1. За последните двадесет години броят на студентите в страната бележи относително постоянна тенденция на нарастване, която от 2010г. прекъсва. Коефициентите на записване във висшето

---

¹² Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (EACEA), The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process – Implementation Report, 2012

¹³ По данни на Евростат, 12,5% от населението на възраст 18-24 г. в България няма завършено средно образование (2012 г.) – това са рано отпадналите от училище младежи по различни причини.

¹⁴ По данни на Евростат

образование обаче, се увеличават – груповите нетни коефициенти на записване в университетите и специализираните ВУ нарастват за периода 2008/2009 – 2012/2013г. от 30,9 на 38,2%¹⁵. При увеличаващите се коефициенти на записване във висшето образование, понижаването на броя на учащите се може да се обясни с твърде неблагоприятните демографски процеси в страната и със значителното намаляване на броя на по-младото население. Принос в тази насока има и бързото увеличаване на броя на българските младежи, обучаващи се в чужбина.

- 3.7. ИСС настойчиво припомня, че нарастването на мобилността на студентите е една от важните общоевропейски насоки за развитие на висшето образование с оглед повишаване качеството на обучението. Не може да не се отбележи обаче фактът, че процентът на българските учащи зад граница е значително по-висок от средноевропейския. Българските студенти, обучаващи се в друга страна - членка и кандидат - членка на ЕС като процент от всички студенти съставляват 8,6% през 2011г. при 3,3% средно за ЕС-27¹⁶. В същото време делът на чуждестранните студенти от друга страна-членка и кандидат-членка на ЕС, обучаващи се у нас е по-нисък от средноевропейския - съответно 2,7% от всички студенти у нас при 3,4% средно за ЕС-27. Тези процеси в голяма степен не са определени от държавна политика или политика на ВУ, а са по-скоро самоопределящи се, което крие риск от изтичане на мозъци и загуба на висококвалифицирани специалисти за страната.
- 3.8. ИСС припомня, че относително по-слабото участие на населението във висшето образование отчасти се определя и от отпадането на студентите от процеса на обучение. По данни на Европейската комисия¹⁷ обаче, този проблем не е така остър за България и нашата страна не е поставена сред тези, които трябва да положат определено по-големи усилия, за да намалят коефициента на отпадане от висшето образование. Трябва да се отбележи и обстоятелството, че завършилите висше образование на възраст 20-29 г. на 1000 човека от населението от същата възрастова група у нас нарастват значително след 2008г. от 39,4 до 51 човека през 2011г. (при 43,5 средно за ЕС-

---

¹⁵ По данни на НСИ, Образование в Република България, 2013. Коефициентите са изчислени в проценти като отношение на броя на учащите се във ВУ към броя на населението в същите възрастови групи.

¹⁶ По данни на Евростат

¹⁷ ЕС, Europe 2020 target: tertiary education attainment, 2013, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/28_tertiary_education.pdf

27). Този рязък скок може да се обясни с нарастващите коефициенти на записване във висшето образование, но същевременно повдига въпроса за критериите за оценяване на студентите и за издаване на диплома за висше образование.

- 3.9. ИСС изразява загриженост, че България е една от страните в ЕС (наред с Румъния) с най-слабо участие на населението в ученето през целия живот и значително изостава не само от целта, поставена в Стратегия „Европа 2020” (ниво от 15%), но и от тази в Националната програма за развитие „България 2020” (5%). За 2012г. едва 1,5% от населението на възраст 25-64 г. е взело участие в този процес, при средно 9% за ЕС. Сравнително по-големи са дяловете на по-младото и на по-високо образованото население, участващо в продължаващото обучение през целия живот. Този проблем поставя сериозно предизвикателство пред системата на висшето образование, която би трябвало да създаде условия за по-широк равнопоставен достъп, да адаптира формите и методите на обучение съобразно потребностите, да повиши качеството на процеса на образование. ИСС изразява задоволство от сравнително доброто представяне на тези въпроси в проекта на “Стратегия за висшето образование 2014 – 2020 г. ”.
- 3.10. ИСС счита, че финансирането на ВУ в България изостава значително от средноевропейското ниво. Общите разходи за висше образование като процент от БВП в България са около два пъти по-малки от средните за ЕС, а и намаляват след началото на кризата от 2008г. за разлика от средните стойности за ЕС. По данни на Евростат общо разходите като процент от БВП за ЕС-27 са 1,14%, а за България - 0,86% през 2008г. За 2010г. съответните стойности вече са 1,26% и 0,61%. Като се вземе предвид размерът на БВП на страната ни, годишните разходи на един учащ се във висшето образование у нас са над два пъти и половина по-малки от средните за ЕС¹⁸ за 2010г., като за ЕС-27 са 9638,4 (СПС¹⁹), а за България - 3762,7 (СПС). Ограничените финансови ресурси оказват съществено въздействие върху качеството на образователния процес, качеството на академичния продукт и неговия пазар.

- 3.10.1. Финансовият недостиг се определя както от недостатъчното бюджетно финансиране, така и от ограничените инвестиции от страна на бизнеса, поради ниската степен на мотивираност и финансови затруднения, от неизползваните

---

¹⁸ По данни на Евростат

¹⁹ СПС - стандарт на покупателната способност (изкуствена обща валута/валутна единица)

възможности за привличане на средства от международни източници. Учащите се и техните семейства осигуряват не малко средства, като в същото време стипендиите и студентските кредити са недостатъчни, а данъчни облекчения не са предвидени. В България студентите, с изключение на определени категории, плащат такси за обучението си, като тенденцията е към тяхното увеличаване. В същото време, финансовата помощ за студентите²⁰, като процент от общите разходи за висше образование, е по-малка от средноевропейската – 18,2% за ЕС-27 и 11,5% за България през 2010г. (по данни на Евростат). Това състояние е пречка за разширяване достъпа до образование на определени групи от населението. Резултатите от горепосочените анкетни проучвания сред преподаватели от български ВУ показват, че по отношение на източниците на финансиране анкетиранияте преподаватели оценяват най-ниско разходите от страна на бизнеса. Голям процент от тях виждат проблеми и при осигуряването на средства от международни източници. Преобладаващата част от академичния състав счита, че финансирането от страна на държавата не е достатъчно. Сравнително по-добре оценени са разходите за висше образование, извършвани от учащите се и техните семейства.

3.11. ИСС обръща специално внимание, че институционалната структура на висшето образование е изправена пред проблеми, които в голяма степен определят нейната ефективност и адекватност, както и взаимодействието ѝ с други институции. Мрежата от ВУ е сравнително голяма за страна като нашата. Това мнение се споделя и от близо две трети от анкетиранияте преподаватели, според резултатите от гореспоменатите анкетни проучвания.

3.11.1. ИСС напомня, че връзките на институциите за висше образование с държавната администрация, от една страна, и от друга - с работодатели и работодателски организации, с научни институции, с НПО, с чуждестранни ВУ (в т.ч. за обмен на преподаватели, разработване на съвместни проекти, съвместно обучение и други), с международни организации и институции не са добре развити. Недостатъчните връзки

---

²⁰ Финансовата помощ включва стипендии, помощи и други.

възпрепятстват действието на т.нар. „триъгълник на знанието” – „висше образование - научни изследвания - иновации”. Развитието на партньорството би съдействало за повишаване на качеството и практическата приложимост на образованието, за подобряване на финансирането на системата и усъвършенстване на нормативната ѝ база, за подобряване статуса, мотивираността, професионалното израстване и мобилността на академичния състав, което от своя страна би привлякло млади специалисти, за създаването и реализацията на иновативни продукти във ВУ.

3.12. ИСС счита, че е необходимо да се постигне оптимален баланс между държавно управление и автономия на ВУ. Академичната автономия, като израз на интелектуалната свобода на академичната общност и творческата природа на образователния и изследователския процес, не трябва да бъде накърнявана. В същото време задълженията, отговорностите и контролът от страна на държавата, като защитник на обществените интереси, не бива да бъдат подценявани. Резултатите от гореспоменатите анкетни проучвания показват, че анкетиранияте преподаватели са раздвоени в мнението си относно автономията на ВУ. Все пак малко повече от половината от тях смятат за необходимо тя да се разшири. Следва да се посочи, че делът на тези преподаватели намалява спрямо предходното изследване. Аргументите против увеличаване на автономията са: ВУ трябва да обслужват национални, а не свои индивидуални бизнес интереси; ВУ получават държавна субсидия и трябва да са отговорни пред субсидиращия орган; ВУ да не допускат злоупотреби и нарушения, което не е в интерес на качеството на образованието.

3.13. ИСС обръща внимание, че липсата на стратегия за развитие на висшето образование затруднява изработването на адекватни закони и регулации в тази област. Нормативните актове, регулиращи дейността му са непълни, остарели, често изменящи се /без предварителна оценка на въздействието/, понякога противоречиви и недостатъчно обвързани с други нормативни документи. Съществуват проблеми с тяхното познаване, тълкуване, прилагане и спазване, в т.ч. и контрол върху изпълнението им.

3.13.1. ИСС счита, че националната стратегия за развитие на висшето образование би следвало да бъде обвързана с национални стратегически приоритети за развитие на икономиката и секторните политики, в противен случай, не би могла да

изиграе адекватно своята роля за превръщането на висшето образование в дългосрочен национален приоритет и ресурс на развитието.

3.13.2. Проблемите с пълнотата и актуалността на нормативната база изискват разработването и приемането на нов закон за висше образование, както и усъвършенстване на Закона за развитието на академичния състав в Р България, в т.ч. по отношение националното признаване на академичните степени и критериите за получаване на академичните звания.

3.13.3. Обобщаващите резултати от цитираните анкетни проучвания сред преподавателите показват, че мнозинството от тях дава лоша оценка на политиката за развитие на висшето образование в страната, включваща и липсата на работеща стратегия. Една трета от анкетиранияте оценяват като лоша нормативната база на системата поради непълнотата и неадекватността на нормативните актове и ниската степен на обвързаност между тях, както и с останалата нормативна система (отнасяща се до пазара на труда, заетостта, финансовата и данъчната система, мобилността и т.н.)

4. НЕОБХОДИМОСТ ОТ НОВИ ПЕРСПЕКТИВИ В МОДЕРНИЗИРАНЕТО НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ

Отчитайки наличието на редица съществени бариери пред развитието и модернизиранието на висшето образование в България, както и сложността и многоаспектността на проблемите, ИСС обръща специално внимание на някои ключови политики и мерки за тяхното преодоляване, които да бъдат реализирани от националните власти и висшите училища.

4.1. Проблеми, които трябва да бъдат решени от националните власти и институции

4.1.1. ИСС подкрепя извода, че „трите стълба – образование, наука и иновации”, изискват ясен ангажимент на държавата за бъдещето, което прави належащо постепенното увеличаване на средствата за висше образование, с цел достигане на средноевропейското равнище, осигуряващо пълноправно участие на университетите в подготовката на кадри. Това изисква нови правила и механизъм за определяне размера на субсидията на държавните ВУ. Подобряването на финансовата осигуреност на системата трябва да става на база диверсификацията на източниците, респ. на баланса между

държавните, частните и допълнителните собствени приходи²¹. За подобряването на този баланс би спомогнало разработването на концепция за формирането на структурата на източниците на финансови средства, а за повишаването на ефективността – използването на дългосрочни прогнози за потребностите от специалисти с висше образование по професионални направления.

4.1.1.1. Рестриктивната бюджетна политика спрямо висшето образование и науката от типа „Остерити“, акцентираща основно върху финансовата консолидация трябва да бъде преодоляна и бюджетните разходи да се увеличават при академична откритост, адекватно съотношение между „цена“ и „разходи“, постигане в разумни срокове на европейските гъвкави практики и равнища на финансиране, гарантиращи реализирането на инициативи за образователна модернизация, по-високи академични стандарти и по-добро качество в страната.

4.1.1.2. ИСС подновява предложението за увеличаване дела и размера на инвестициите на бизнеса във ВУ, чрез провеждането на адекватна държавна политика и предприемането на целенасочени действия, вкл. промени в нормативната уредба, създаващи среда и икономическа заинтересованост в бизнеса /посредством финансови стимули, данъчни облекчения и преференции/ да инвестира във висшето образование и науката.

4.1.1.3. ИСС счита за важно създаването на по-добри условия за висшите училища да привличат допълнителни средства от външни международни източници /програми, проекти, институции и др./, което изисква съответно намаляване на административните пречки и бюрократичните процедури, подобряване на информационната осигуреност на бенефициентите, повишаване контрола при прилагане на критериите и обективността при оценяването на проектите, вкл. по новата ОП „Наука и образование за интелигентен растеж“.

4.1.1.4. Благоразумното подобряване на финансовото подпомагане на

---

²¹ В тази област картината в Европа е твърде разнообразна, но като цяло все още публичното финансиране е от решаващо значение за университетите, което ги прави зависими от политическите приоритети, водещи често пъти до недофинансиране на системата.

учащите (и техните семейства) – стипендии, помощи, общежития, данъчни облекчения, държавни гаранции на студентските кредити и др., както и усъвършенстването на системата за кредитиране и социално подпомагане на учащите би осигурило по-добър, социално справедлив достъп до образование на групите в неравностойно положение и увеличаване участието на населението в степените на висшето образование.

4.1.1.5. ИСС настоява, в окончателния вариант на Проекта на Стратегия да се намерят по-рационални и ефективни решения в политиките по разширяване на достъпа до висше образование на „входа”, оценката на качеството на обучението в „процеса” и професионалната пригодност на завършващите специалисти на „изхода” на системата.

4.1.1.6. Насочването на субсидията, на финансовите и данъчни стимули според качеството на професионалната подготовка на специалистите по професии, за които се очаква недостиг в средносрочен и дългосрочен план, както и според крайните резултати на „изхода” на системата на образованието би съдействало за повишаване на адекватността, саморегулирането и инициативите в модернизиранието на висшето образование, съобразно потребностите на икономиката и пазара на труда, повишавайки неговата ефективност и конкурентоспособност.

4.1.1.7. ИСС счита, че в предлагания проект на Стратегия проблемът за подобряване на финансовата осигуреност е отговорно поставен. В същото време той напомня, че балансираният подход изисква, наред с належащата необходимост от увеличаване на инвестициите на бизнеса и повишаване на държавните разходи и все по-активно привличане на допълнителни средства от международни източници и проекти, от страна на висшите училища.

4.1.2. ИСС препоръчва: своевременно усъвършенстване на законовите и подзаконовите нормативни актове на висшето образование, /в т.ч. Закона за висше образование и Закона за развитие на академичния състав в Р. България/, като се премахнат съществуващите противоречия в тях, в контекста на европейските стратегически

документи, директиви и регламенти; постигане на по-висока степен на устойчивост на нормативната база и системно обвързване на отделните нормативни актове; повишаване на мониторинга и контрола от страна на националните власти и институции за коректното прилагане и спазване на действащите нормативни документи и стандарти.

4.1.3. ИСС счита, че съществуват резерви за по-нататъшно оптимизиране и унифициране на институционалната структура на висшето образование. Наложително е усъвършенстване на системата от процедури, критерии и показатели за оценка дейността на ВУ и на професионалните направления по които обучават. Необходимо е да се засили постакредитационния контрол върху резултатите от дейността им, с оглед създаване на среда за по-гъвкави структурни промени, съобразно пазарната конюнктура и нарастващите изисквания за качество и конкурентност на висшето образование в България. Необходимо е усъвършенстване на методиката за разработване на рейтинга на ВУ и на критериите на рейтинговата система, вкл. чрез широко обществено обсъждане, повишаване на адекватността и обективността на оценяването на ВУ, в т.ч. чрез повишаване тежестта на акредитационната оценка на НАОА, както и подобряване на класификатора на областите и професионалните направления на висшето образование.

4.1.3.1. ИСС настойчиво напомня, че промените в институционалната структура и оптимизирането на мрежата на ВУ в страната трябва да бъдат осъществявани така, че: да се гарантира подобряването на достъпа до висше образование /вкл. в регионален план/, в контекста на изискванията на Стратегия „Европа 2020“; да се утвърждават европейските академични ценности, култура и стандарти; да се повишава откритостта, прозрачността и информираността на населението чрез системата на рейтингите.

4.1.3.2. ИСС счита, че предлагането на мерки в проекта на Стратегията за засилване ролята и приноса на частните висши училища и за постигането на адекватен баланс в системата е нецелесъобразно. Едва ли е необходимо обаче, ролята на частните ВУ да се повишава по административен път чрез разписване в Стратегия. Водещият регулатор за това трябва да е равнището на качеството, адекватността и конкурентоспособността на образователната подготовка и

реализацията на студентите на пазара. Ако частните ВУ предлагат такова обучение, то те ще могат да се наложат и активно ще присъстват на пазара на образователни услуги. Регулиращата функция на държавата е да се грижи за осигуряване на равнопоставен достъп на образователните институции до пазара на висше образование, като финансира държавните ВУ по максимално обективни, прозрачни и справедливи правила и оценими критерии. Важен момент, в случая, е намирането на правилните инструменти, механизми и регулатори за развиването на оптимална, високоефективна мрежа от ВУ в страната.

4.1.4. ИСС оценява като много важно значението на политиките по поддържането на оптимален баланс между държавното управление и относителната самостоятелност на ВУ чрез запазване на академичната и постигнатата финансова автономия²², акцентирайки на прозрачността, отчетността и контрола на държавата на „изхода” на системата, с оглед гарантирането на националните интереси и приоритети, на по-доброто съотношение между качество и вложени средства.

4.1.4.1. ИСС счита, че по отношение на по-нататъшната децентрализация на управление и финансиране на системата и разширяване на академичната автономия на ВУ, държавата следва да подхожда внимателно, като насочва регулациите към ключовите аспекти на университетските практики: учредяването, акредитирането и пазарния достъп на ВУ; финансирането на държавните университети; механизма на функциониране на ВУ, съобразно българските традиции, европейските ценности, култура и академични стандарти; системите за поддържане, мониторинг и контрол на качеството. Целта е реално постигане на стратегическите цели и приоритети, на баланса между държавно управление и академична автономия на ниво училище.

---

²² Въпреки, че съществува тенденция за предоставяне на по-голяма автономия на университетите, като цяло намесата на публичните власти в европейските страни си запазва решаващото значение, което крие рискове от прекомерно регулиране на системата. Примерно, Законът за университетите в Дания приет през 2003г. посредством повишаването на политическото влияние съществено ограничава автономията на университетите. Освен автономията, в случая следва да се обръща внимание на самоуправлението на университетите и техния потенциал за саморегулиране.

- 4.1.5. ИСС препоръчва националните институции да продължат да насърчават /чрез посредничество, нормативно осигуряване, финансови и данъчни облекчения и стимули/ връзките между висшите училища и работодателите, с цел изграждането на мрежи за сътрудничество в областта на: осигуряване на информация за потребностите от квалифицирани специалисти, възможностите за заетост на новозавършилите висшисти, адекватността на учебните програми и практическата приложимост на „продукта“ на висшето образование, разширяването на стажантските практики, както и привличането на финансиране от бизнес средите.
- 4.1.6. ИСС настоява за разработването и приложението на адекватен модел за средносрочно и дългосрочно определяне потребностите от специалисти с висше образование, с цел преодоляване на диспропорциите между обучаваните в системата на образование и потребностите на икономиката и пазара на труда.
- 4.1.7. ИСС счита за необходимо предприемането на бързи, адекватни мерки и действия /вкл. чрез засилване на контрола върху повишаване качеството на основното и средното образование/ за увеличаване броя на потенциалните кандидат-студенти и разширяване на достъпа до висше образование, подобряване на знанията и интелектуалното равнище на кандидат-студентите, като предпоставки за повишаване качеството на висшето образование на „изхода“. ИСС препоръчва този въпрос да бъде подобаващо коментиран и подкрепен с решения в проекта за Стратегия.
- 4.1.8. ИСС определя Националната агенция за оценяване и акредитация като ключова, стратегическа институция за академичен надзор, оценяване, поддържане и управление на качеството във висшето образование по стандартите на ЕС. За целта, той призовава да се направи комплексен анализ на досегашната дейност на Агенцията, да се преразгледа политиката, процедурите и практиката по оценяване и акредитация и се предприемат незабавни мерки за тяхното подобряване, да се направи пълен анализ на ефекта от прилаганите системи за управление на качеството и резултатите от периодичните одити на качеството във висшите училища. ИСС настоява при провеждането на институционалната акредитация и оценяването на съответствието с изискванията за академичен състав на основен трудов договор, член на академичния състав да може да участва в акредитацията само на едно висше училище, вместо досегашната практика на не повече от две висши училища (изм. и

доп. на чл. 77, ал. 3 на ЗВО).

4.1.9. Проектът на Стратегия не анализира проблемите на управлението на висшето образование на национално равнище. За осигуряване на устойчивост, последователност и прогнозируемост на развитието на системата, ИСС счита за целесъобразно създаването на Национален съвет по въпросите на науката и висшето образование с участието на представители на държавната администрация, на ВУ, на научни институции и на социалните партньори.

4.2. Проблеми, които следва да бъдат решени от ръководствата на висшите училища

4.2.1. ИСС препоръчва да се предприемат спешни мерки от страна на ВУ за повишаване качеството на предлаганите образователни дейности във всички техни фази чрез: смяна на подхода и критериите за подбор и прием на студенти; промяна в качеството и ефективността на обучението в ОКС, посредством развитието на приложното и изпреварващото знание за заемане на работна позиция в практиката; актуализиране на учебните програми, съобразно нуждите на икономиката и пазара на труда; прилагане на нови, съвременни технологии, методи и подходи в учебната работа; подобряване на условията за системно повишаване на квалификацията, мобилността и мотивацията на академичния състав; разширяване на формите на вътрешния контрол и одита на системите за управление и поддържане на качеството във висшите училища.

4.2.2. ИСС призовава, със силната подкрепа на социалните партньори, за по-голяма активност на ВУ в равнопоставеното партньорство и сътрудничество с работодателите в интерес на: разширяването на практическото обучение, вкл. чрез стажове и студентски практики по специалността; осъвременяването на образователните профили по обучаваните ОКС; осигуряването на информация за средносрочното търсене и предлагане на млади специалисти, за съвместното участие в научно-изследователски проекти, както и за привличането на допълнителни средства срещу оказани платени /вкл. изследователски и развойни/ услуги на бизнеса. Предприятията, независимо от техния размер, следва да допринасят за подобряване на учебните програми, качеството на обучението и развитието на университетското предприемачество, подкрепяйки поддържането на високи академични стандарти, подобряването на практическото обучение, „производството” на конкурентен университетски продукт на

трудовия пазар.

- 4.2.3. ИСС настоява за по-активно участие на ВУ в международни проекти, работа в мрежа с чуждестранни ВУ и международни институции, както за привличането на повече финансови средства от вън, така и за по-широк взаимен обмен на преподаватели, на академичен опит и добри университетски практики в развитието на мултикултурното висше образование и научно-изследователската дейност.
- 4.2.4. ИСС препоръчва към целево интегриране в стратегиите на ВУ на ученето през целия живот и развитието му чрез коректното, институционализирано партньорство с бизнеса в дългосрочен план.
- 4.2.5. ИСС призовава ВУ да подобряват средата за поддържане на високо качество на академичния състав чрез системното повишаване на квалификацията, въвеждането на справедливи процедури за оценка и академичното израстване, насърчаване на вътрешната и външната мобилност /посредством работа в интернационални мрежи/ на преподаватели и изследователи, подобряване на условията на работа и привлекателността на академичната кариера.
- 4.2.6. Предвид огромните предизвикателства, вижданията на ИСС са за професионализация и гъвкавост на академичния мениджмънт, подкрепен с намаляване на бюрокрацията и нов подход към избора на компетентни лица в органите за управление на ВУ, за коректно прилагане на конкурсното начало /в т.ч. отгоре-надолу/ и европейската практика на мандатност, поддържането на пълна прозрачност в изборните процедури и академичното управление.
- 4.2.7. ИСС приветства подкрепената с проекта на Стратегия - инициатива на Европейската комисия за развитието на т.нар. „Предприемачески университет”²³, базиран на широка мрежа от партньорства /съпътстващи всяко предприемачество/ между висши училища и бизнеса за дългосрочно решаване проблемите на учебно-изследователската и иновационната дейност, реализацията на студентите и изграждането на инфраструктурата за трансфер на академично знание. Това е знак за промяна в парадигмата на функциониране на съвременния университет в условията на свободното движение на знанието /петата свобода/, пряко влияеща върху неговия потенциал, динамичност, финансова устойчивост и

---

²³ Сом /2011/ 567 final, стр. 8 и Заключение на Съвета от 28-29.11.2011г.

престиж, предлагането на търсен и конкурентен академичен продукт със стратегическа ориентация към бъдещето, към икономическия и социалния растеж на регионите и страната като цяло.

5. Някои допълнителни бележки по проекта на стратегия

- 5.1. ИСС предлага да се допълни аналитичната част на проекта на Стратегията с анализ и по-ясно открояване проблемите на: нормативната уредба (устойчивост и несъвършенства); управлението на системата на висше образование; финансирането като инструмент на управление, ролята на фонд „Научни изследвания“; структурните проблеми; достъпа до висше образование в страната и др. Считаме за необходим и много важен задълбоченият анализ и оценка на резултатите от развитието на Болонския процес в България.
- 5.2. ИСС счита за нужно да се коригират някои фактологични неточности в аналитичната част на проекта на Стратегия.
- 5.3. ИСС смята за нужно да се допълни четвъртият раздел на проекта на Стратегия, отнасящ се до политиките и мерките за реализация на конкретните цели, и особено този, отнасящ се до насърчаване достъпа до ВУ /т.4.2.1./. В текста са посочени две предизвикателства, които са важни и са свързани главно с демографската криза. Наред с тях обаче, съществуват и други, които не са визирани.
- 5.4. ИСС изразява съмнение относно реалистичността на хипотезата, заложена в проекта на Стратегия за развитие на висшето образование, че до 2020г. ще се „компенсира изоставането в модернизацията на образованието от средното европейско равнище; ... ще се осигури финансов ресурс ... за постигане на световно измерение в образованието ...” (стр. 35). Изоставането на България до момента е значително, още повече, че система като висшето образование не може бързо и в кратко време да бъде променена, като се отчита тежката икономическа ситуация в страната и загубеното в известна степен доверие към нея.
- 5.5. ИСС е на мнение, че в проекта на Стратегия твърде фрагментарно е засегнат изключително важният проблем за перспективите на възпроизводство и развитие на академичния състав, на неговото качество и структура, имащ пряко отношение към качеството,

конкурентоспособността и темпа на модернизиране на висшето образование.

- 5.6. ИСС обръща специално внимание на това, че постигането на целите, заложи в проекта на Стратегия и нейното изпълнение зависят от редица външни фактори и от тясното ѝ обвързване с редица други стратегически и програмни документи, определящи: дългосрочните национални приоритети в развитието на икономиката, политическата воля и адекватността на политиките за тяхното реализиране; финансовата осигуреност на системата, вкл. чрез усвояване на средствата от ОП „Наука и образование за интелигентен растеж“; демографските промени в страната и очакваните резултати от изпълнението на Националната стратегия за демографско развитие на населението 2012-2030г.; концепциите и политиките, заложи в Националната стратегия за учене през целия живот 2014-2020г., Стратегията за намаляване на напусналите образователната система 2013-20120г., Национална стратегия за младежта 2010-2020г. и др.
- 5.7. ИСС напомня, че за обективното оценяване и контрола върху изпълнението на Стратегията е необходимо поставянето на ясно формулирани измерими цели и използването на измерими оценъчни показатели на постигнатите ефекти.

/п/

Проф. д-р Лалко Дулевски
ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

Информационни източници

1. Болонска декларация за създаване на общоевропейско образователно пространство за висшето образование.
2. Сом /2011/ 567 final, стр. 8 и Заключение на Съвета от 28-29.11.2011г.
3. Матов, М., И. Зарева, 2010. Образованието и науката в България, АИ „Проф. М. Дринов”, С., ISBN 978-954-322-352-7.
4. Матов, М., И. Зарева, А. Кирова, 2013. Висшето образование и науката в България в началото на XXI век. Проект на Институт за икономически изследвания при БАН, под печат.
5. Национална програма за развитие „България 2020”
6. НСИ, Образование в Република България, 2013
7. „Анкетно проучване за мотивацията и нагласите, свързани с професионалната квалификация, образователното ниво и професионалната реализация на работната сила на фирмено, регионално и браншово ниво – 2011“, Милена Димитрова, Кирил Стоилов, Даниела Симидчиева, Стефка Добрева, БСК, <http://www.competencemap.bg/url:1kwced> Проучването е проведено от Българска стопанска камара в рамките на проект по Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" и представено в началото на 2012 г., <http://www.vesti.bg>, 21.02.2012 г.
8. Стратегия „Европа 2020”
9. ЕС, Europe 2020 target: tertiary education attainment, 2013, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/28_tertiary_education.pdf
10. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (EACEA), The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process – Implementation Report, 2012
11. Eurostat
12. PISA 2009, 2012
13. Times Higher Education World University Rankings (2013)
- Universitas 21. Ranking of national higher education systems. <http://www.universitas21.com/article/projects/?parent ID=152>.